

Պ.գ.դ. Յակոբեան Ալեքսան
(ՀՀ ԳԱԱ Արեւելագիտութեան ինստիտուտ)

**ԿՐԿԻՆ ԱՐՏԱԶ ԳԱՒԱՌՈՒՄ ԱԻԱՐԱՅՐԻ ԴԱՇՏԻ ՏԵՂՈՐՈՇՄԱՆ
ԽՆԴՐԻ ՄԱՍԻՆ**

«Ես յաճախ մտովի կ'այցելեմ մեր հին ու նորագոյն ռազմավայրերը, մեր պարտութեան եւ յաջողութեան պատճառներն ինձ համար պարզելու ցանկութեամբ»:

Գարեգին Նժդեհ

Մեզ յուզող տեղորոշման խնդրին ողջ ծաւալով վերջինը 1988 թ. անդրադարձած Հմ. Մարտիրոսեանը քննութիւնն սկսում է հետեւեալ իրաւացի հաւաստումներով. «Սկսած XVIII դարից (առաջին փորձը կատարել են Վենետիկի Մխիթարեանները՝ 1751 թ.) պատմաբանները ձգտում են պարզել Աւարայրի դաշտի տեղը, որտեղ 451 թ. մայիսի 26-ին պատմական ճակատամարտ տեղի ունեցաւ հայկական եւ պարսկական զօրքերի միջեւ: Այդ ուղղութեամբ ձեռնարկուած պրպտումները դժուարանում են նրանով, որ պատմիչ եւ Աւարայրի ճակատամարտի մասնակից Եղիշէի վկայութիւնները բաւարար չեն խնդրոյ առարկայ դաշտավայրի ճիշտ տեղադրութիւնը որոշելու համար: Նրա երկում պահպանուած տեղեկութիւնները սահմանափակում են հետեւեալով՝ դաշտավայրը գտնուել է Արտազ գաւառում, այնտեղ եղել է Աւարայր գիւղը, որի մերձակայքում ընկած էր Տղմուտ գետով կիսուած դաշտը: V-VI դդ. հեղինակ Ղազար Փարպեցու «Հայոց պատմութեան» մէջ, որի երկրորդ մասը նուիրուած է Աւարայրի ճակատամարտին, կան լրացուցիչ մանրամասներ: Այսպէս, հաղորդելով պարսկական զօրքերի շարժման մասին, պատմիչը նշում է, որ նրանք հասան «Գաւառն Արտազ, հուպ ի գետոն որ կոչի Աւարայր, ի շրջափակ տեղի Տղմուտ դաշտին»: Ձեռքի տակ ունենալով այդքան աղքատիկ նիւթ՝ պատմաբանները հարկադրուած են եղել դիմելու ամենատարբեր մտայանգումների ու ենթադրութիւնների, որոնք ընկած են Աւարայրի դաշտի տեղադրութեան վերաբերեալ մի ամբողջ շարք վարկածների ու տեսակէտների հիմքում: 1967 թ. դրանց մեծ մասն ամփոփեց Հ. Աղաբէկեանը՝ առկայ պատմական նիւթի եւ հին ժամանակի ռազմական արուեստի տուեալների վերլուծութեան հիման